

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

2.5.2018

Lausunto hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 31/2018 vp)

Suomen Asianajajaliitolta (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) on pyydetty lausuntoa otsikossa mainittua hallituksen esitystä koskien.

YLEISTÄ

Direktiivin ilmentämä tietosuojaa, henkilötietojen käsittelyn valvontaa ja rekisteröidyn oikeuksia korostava kehitys on Asianajajaliiton mielestä oikeansuuntainen, ja lakiehdotukseen sisältyvät muutokset henkilötietojen käsittelyn sääntelyyn ovat pääosin hyväksyttäviä ja tervetulleita.

Asianajajaliitossa on kiinnitetty huomiota viimeaikaiseen rekisteröidyn oikeuksien heikkenemiseen. Heikentymisen taustalla ovat olleet verrattain epäluotettavat viranomaisrekisterit, joita ei ole tehokkaasti valvottu. Kansallisen valvontaviranomaisen oikeuksien laajentaminen lain soveltamisalalla johtanee toivottavasti valvonnan tehostumiseen ja rekisteröidyn oikeuksien paranemiseen.

Pelkkien oletettujen rikosepäilyjen rekisteröinti, ennaltaehkäisyyn liittyvästä perusteesta puhumattakaan, on Asianajajaliiton kannan mukaan ongelmallista erityisesti syyttömyysolettaman kannalta. Asianajajaliiton mukaan rekisterimerkinnän taustalla tulee pääsääntöisesti olla konkreettinen rikos, josta on käynnistetty esitutkinta. Siinä tapauksessa, että tietoja rekisteröitäisiin rikosten ennalta ehkäisemisen perusteella, on tämä ennalta ehkäisevä toiminta määriteltävä laissa täsmällisesti ja yksiselitteisesti.

Erityisesti kansainvälisissä yhteyksissä tällaiset rekisteröinnit voivat aiheuttaa merkittäviä loukkauksia rekisteröidyn oikeusturvaan, kun niiden käyttöä näissä kolmansissa maissa ei välttämättä valvota tehokkaasti. Siten ehdotetun lain rekisteröinnin tarpeellisuutta, virheettömyyttä ja laadun varmentamista koskevat vaatimukset samoin kuin henkilötietojen siirtoja kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille koskeva sääntely ovat Asianajajaliiton näkemyksen mukaan oikeansuuntaisia.

YKSIYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 LUKU. YLEISET SÄÄNNÖKSET

Kuten edellä on todettu, Asianajajaliiton mukaan ehdotetun lain 1 §:n soveltamisalaa on syytä täsmentää suhteessa esitettyyn. Rekisterimerkinnän taustalla tulee olla epäily konkreettisesta tai yksilöidystä rikoksesta, tai ainakin riittävästi yksilöity peruste ennaltaehkäisyyn ja valtioon kohdistuvan uhan torjuntaan liittyen. Näin sen vuoksi, että rekisteriin ei päädy asiattomia rekisterimerkintöjä. Etenkin ehdotuksessa mainitut rekisterimerkinnät rikoksen ennalta ehkäisemisen ja paljastamisen, sekä valtion turvallisuuden suojaamisen perusteella ovat ongelmallisia. Suomen poliisin epäiltyjen rikosrekisteriin (EPRI-tietojärjestelmä) on jo todettu tapahtuneen tarpeettomia rekisterimerkintöjä, jonka vuoksi on syytä korostaa erityistä varovaisuutta rekisterimerkintöjen suhteen.

Rekisteröinnit rikoksen ennalta ehkäisemisen ja paljastuksen perusteella voivat myös johtaa ristiriitatilanteeseen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan mukaisen syyttömyysolettaman kanssa ja heikentää merkittävästi rekisteröidyn oikeusturvaa. Asiassa on myös huomioitava, että asiattomat rekisterimerkinnät voivat saattaa Suomen rekisterinhaltijat virkavastuuseen niin kansallisen kuin toisen valtion viranomaisen aloitteesta. Asianajajaliiton kannan mukaan on syytä määritellä esityksessä tarkoitettu rikoksen epäily ja paljastaminen tarkemmin laissa, jotta rekisterimerkinnät tehdään mahdollisimman yhdenmukaisesti.

2 LUKU. HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYN YLEISET EDELLYTYKSET

Ehdotetun 6 §:n tarpeellisuusvaatimuksen lisäksi tulisi kiinnittää huomiota erityisesti siihen, ettei esimerkiksi yksilöimättömiä ja oletuksen asteella rikosepäilyjä rekisteröidä tarpeettomasti, sillä tämä olisi ilmeisessä ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan mukaisen syyttömyysolettaman kanssa. Yleisellä tarpeellisuusvaatimuksella ei ole todellista itsenäistä merkitystä käytännön päätöksenteossa. Yleistasoinen säännös ei ole riittävä viranomaisten toiminnan ohjaamiseksi, sillä tietojen rekisteröinnin valvonta on, ja tulee olemaan, tältä osin puutteellista. Yksilöidympi ja täsmällisempi tarpeellisuusvaatimus on tarpeen erityisesti niiden tietojen rekisteröinnin kohdalla, jotka perustuvat ainoastaan ennalta ehkäisevään toimintaan.

Ehdotetun lain 6 § 3 momentin osalta Asianajajaliitto toteaa, että tarpeellisuusarvioinnin tulisi rekisteröidyn riittävän oikeusturvan takaamiseksi tapahtua useammin kuin viiden vuoden välein. Asianajajaliitto ehdottaa aikaisempaan lausuntoonsa viitaten, että tarpeellisuusarviointia suoritetaan kahden vuoden välein.

3 LUKU. REKISTERINPITÄJÄ JA HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELIJÄ

Ehdotetun lain 18 §:n 1 momentin rekisterinpitäjän velvollisuuksiin kuuluvan selosteen sisältöä koskevan listan kohdissa 6 ja 8 sekä 2 momentin listan 5 kohdassa käytetyn ilmauksen ”mahdollisuuksien mukaan” merkitys jää perustelujen valossa melko epäselväksi. Perusteluja olisi syytä selventää sen osalta, millaisissa tilanteissa tämä ilmaus poistaa velvollisuuden sisällyttää edellä mainituissa kohdissa tarkoitetut tiedot selosteeseen. Tämän tulisi olla oikeutettua lähinnä tilanteissa, joissa henkilötietojen käsittelyn tarkoitus olennaisesti vaarantuisi, mikäli nämä tiedot kirjattaisiin selosteeseen. Tällainen tilanne tulee melko harvoin eteen, koska pykälässä tarkoitetut selosteet eivät ole julkisia, vaan ne tulee esittää valvontaviranomaiselle sen pyynnöstä.

4 LUKU. REKISTERÖIDYN OIKEUDET

Ehdotetun lain 28 §:ssä tarkoitettujen rekisteröidyn oikeuksien rajoittamisperusteiden osalta tulee Asianajajaliiton mielestä kiinnittää huomiota siihen, ettei kynnys näiden rajoitusperusteiden käyttämiselle asetu liian matalalle tasolle. Asianajajaliiton mielestä olisikin perusteltua asettaa rekisterinpitäjälle tai henkilötietojen käsittelijälle selvitys- ja perusteluvelvollisuus valvontaviranomaiselle myös näiden rajoitusperusteiden käyttämisestä. Tietosuojavaltuutettu voisi siten tehokkaammin valvoa myös sitä, ettei rajoitusperusteiden käytön ala ylitä pykälässä mainittujen välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden vaatimuksia.

5 LUKU. TIETOTURVALLISUUS

Asianajajaliitto katsoo, että asiassa on kiinnitettävä erityistä huomioita rekisterin tietosuojan tasoon. Ehdotettu 31 § jättää viranomaisille merkittävää harkintavaltaa tietosuojatoimipiteiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tämä edellyttää tietoturvajärjestelmien tasojen tehokasta valvontaa ja aktiivista puuttumista.

6 LUKU. TIETOSUOJAVASTAAVA

Ei huomautettavaa.

7 LUKU. HENKILÖTIETOJEN SIIRROT KOLMANSIIN MAIHIN JA KANSAINVÄLISILLE JÄRJESTÖILLE

Ehdotetun 41 §:n mukaan toimivaltainen viranomainen saa siirtää henkilötietoja kolmanteen maahan tai kansainväliselle järjestölle vain, jos ehdotetussa laissa tarkoitettuun henkilötietojen käsittelyyn sovellettavia muita säännöksiä noudatetaan ja jos kaikki momentissa luetellut edellytykset täyttyvät.

Huomiota on kiinnitettävä siirron oikeuttamisperusteisiin, jotka ovat jokseenkin yleisluontoisia. Etenkin rikosten ennalta ehkäiseminen siirron oikeuttamisperusteena voi olla ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan syyttömyysoletuksen kanssa. Asianajajaliitto pitää siten perusteltuna, että rekisteröinnin alarajaa on nostettava nykyisestä ehdotuksesta.

Edelleen Asianajajaliitto pitää erityisen tärkeänä, että henkilötietojen siirroissa on harkittava vastaanottavan tahon tietoturvallisuuden riittävyys. Ehdotetun 41 §:n mukaan riittävää olisi, että komissio olisi tehnyt voimassaolevan päätöksen tai jollei tällaista päätöstä ole tehty, asianmukaiset suojatoimet ovat olemassa 42 §:n mukaisesti, tai 43 §:ssä säädettyt erityistilanteita koskevat poikkeukset tulevat sovellettavaksi. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan vaatimukset eivät ole riittäviä takaamaan tarvittavaa tietosuojaa. Maiden tietoturvallisuuden tasoa tulee valvoa aktiivisesti, jotta henkilötietosiirtoja ei toteuteta kolmansiin maihin tai kansainvälisiin järjestöihin, joissa tietoturvajärjestelmät ovat puutteellisia. Tietojen edelleen siirtämistä tulisi myös rajata.

Ehdotetun 43 §:n mukaan henkilötietoja voidaan siirtää kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille poikkeamalla 41 §:n oikeuttamisedellytyksistä. Poikkeamisperusteet voivat Asianajajaliiton mukaan johtaa väärinkäytöstilanteisiin. Rekisterisiirtojen lainmukaisuuden valvontaan on siten kiinnitettävä erityistä huomiota.

Rekisteröityjen tietojen kohteena olevan henkilön oikeusturvan vuoksi on myös välttämätöntä, että suomalaisen viranomaisen on selvitettävä tietojen rekisteröintiperuste yksityiskohtaisesti niille tahoille, joille tiedot luovutetaan. Tietojen saaja ei ole vastuussa siitä, että suomalainen viranomainen on rekisteröinyt perusteettomasti henkilöä koskevia tietoja. Ei ole hyväksyttävää, että vastuun perusteettomasti rekisteröityjen tietojen luovuttamisesta voisi kiertää tällä tavoin. Menettelyllä pystyttäisiin kontrolloimaan sitä, ettei mahdollisesti perusteettomasti rekisteröityjä tietoja luovuteta eteenpäin.

8 LUKU. VALVONTAVIRANOMAINEN

Ei kommentteja ehdotetun lain 8 lukuun.

9 LUKU. OIKEUSTURVA

Asianajajaliitto pitää oikeusturvaa koskevaa sääntelyä oikeansuuntaisena, sillä väärinkäytöstilanteita tulee sekä sanktioida että ennalta ehkäistä.

10 LUKU. ERINÄISET SÄÄNNÖKSET

Asianajajaliitto kiinnittää huomiota lakiehdotuksen 59 §:n 1 momentissa säädettyyn rekisterinpitäjän vahingonkorvausvelvollisuuteen. Nykymuodon perusteella korvausvelvollisuus syntyisi ainoastaan henkilötietojen lainvastaisesta käsittelystä. Henkilötietojen rekisteröintiin liittyvien korostuneiden

oikeusturvatakeiden vuoksi on säännöksessä todettava nimenomaisesti vastuun olevan tuottamuksesta riippumatonta. Korvausvastuun tulisi syntyä myös siitä, että rekisteri sisältää lainvastaisia tai virheellisiä tietoja, vaikka sanottujen tietojen päätyminen rekisteriin ei olisikaan tapahtunut lainvastaisesta menettelystä johtuen.

11 LUKU. VOIMAANTULO- JA SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET

Ei huomautettavaa.

ERITYISLAINSÄÄDÄNTÖÖN EHDOTETUT MUUTOKSET

Ei kommentteja muita lakeja koskeviin hallituksen esityksessä ehdotettuihin muutoksiin.

Helsingissä 2.5.2018

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Asianajaja Pekka Ylikoski,
Asianajajaliiton rikosprosessioikeuden asiantuntijaryhmän jäsen